

PIOTR DYGUŚ

JAGIELLONIAN UNIVERSITY IN KRAKÓW
FACULTY OF PHILOLOGY
INSTITUTE OF GERMAN STUDIES
DEPARTMENT OF SWEDISH STUDIES
E-MAIL: PIOTR.DYGUS@DOCTORAL.UJ.EDU.PL

Sacrum och stavning. Användning av stora och små bokstäver i det svenska och polska liturgiska språket

SAMMANFATTNING

I denna artikel analyseras användning av stora och små bokstäver i det svenska och polska liturgiska språket. Syftet med artikeln är att påpeka skillnader och likheter i de ortografiska reglerna som används i de liturgiska texterna, men även undantag från reglerna. Forskningsmetoden är parallella språkkorpusar som innehåller de liturgiska bönerna i de två ovannämnda språkversionerna.

Den genomförda analysen visar att det förekommer stora olikheter i användningen av stora och små bokstäver i stavning av egennamn och teonymer. I enlighet med de ortografiska reglerna i polskan används stora begynnelsebokstäver vid stavningen av namn på liturgiska perioder eller festdagar vilket inte förekommer i de svenska liturgiska texterna. Teonymerna däremot stavas vanligtvis med stora bokstäver i båda språken.

NYCKELORD

liturgiskt språk, Romerska missalet, stavning, parallella språkkorpusar

Inledning

Syftet med denna artikel¹ är att analysera stavning av egennamn och teonymer som förekommer i det svenska och polska liturgiska språket och att

¹ Artikeln är baserad på min masteruppsats *Det svenska och polska liturgiska språket* som skrevs 2018 på Institutionen för svenska språket och litteraturen vid Jagellonska universitetet i Kraków.Handledaren var fil. dr, docent Iwona Kowal.

visa skillnader och likheter i användning av stora och små bokstäver. Jag ska undersöka i vilken mån de ortografiska regler som gäller i svenskan och polskan och som står i lexikon används i de liturgiska texterna. Analysen kommer att möjliggöra att visa sådana fall där reglerna antingen används eller bryts i det liturgiska språket.

1. Den teoretiska bakgrunden

Det liturgiska språket behandlas i språkvetenskap som en del av det religiösa språket. Själva religiösa språket omfattar det moralteologiska och dogmatiska språket, det liturgiska språket, privatböner, det bibliska språket, teologiska traktater, katekes, predikningar och den religiösa skönlitteraturen. Det religiösa språket definieras även som ett språk som används av människor vid religiösa handlingar och när man talar om religion och tro². Det religiösa språket är alltså ett mycket brett begrepp som gäller alla religioner i världen. Varje religion har sitt eget religiösa språk, som kallas oftast för kyrkospråket³. Det katolska kyrkospråkets källor är framför allt Bibeln, men också de liturgiska böckerna (det romerska missalet, breviariet, lektionariet, evangelieboken, den romerska ritualen, pontifikalen, kyrkohandboken), olika böner, sånger, predikningar, officiella dokument och även uppenbarelser och litteratur⁴. Det liturgiska språket är alltså en del av det katolska kyrkospråket, liksom kyrkospråket utgör en del av det religiösa språket.

Begreppet *liturgi* innebär en religiös gudstjänst eller en mässa som firas inom en specifik kyrka (i den katolska kyrkan är det framför allt den heliga mässan)⁵. Den katolska liturgins grundliga syfte är att fira den heliga mässan. Under mässan kan det samlade folket be till Gud, tacka, prisas och beklaga. Liturgin uppfyller också en didaktisk och helgande funktion⁶. Den viktigaste källan till det katolska liturgiska språket är det romerska missalet (officiellt namn på svenska: *Missale för Stockholms katolska stift*, pol. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, lat. *Missale Romanum*).

² W. Przyczyna, G. Siwek, *Język Kościoła w Polsce pod koniec drugiego tysiąclecia*, „Ate-neum Kapłańskie” 1999, nr 132 (3), s. 130, [online] http://web.diecezja.wloclawek.pl/Ate-neum/ostatni_3.htm [4.05.2018].

³ M. Makuchowska, *Język religijny względem pozostałych odmian polszczyzny*, [i:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. Z. Adamek, S. Kozłara, Tarnów 1999, s. 182–183.

⁴ R. Mazurkiewicz, „Dar i tajemnica” (*Głos w dyskusji w sprawie współczesnego języka religijnego*), [i:] *Od Biblii Wujka...*, op. cit., s. 191–193.

⁵ B. Nadolski, *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 9–10.

⁶ A. Żądło, *Funkcje modlitwy ustalonej: liturgicznej i pozaliturgicznej. Ujęcie teologiczne*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2014, s. 83.

Yttranden i det liturgiska språket kan ha olika sändare och mottagare⁷. Ur det språkvetenskapliga perspektivet kan Gud förekomma som sändare (när yttrandet visar *sacrum*, till exempel under Bibelläsningen i mässan) eller mottagare (som börens adressat). Relationen sändare-mottagare kan även skapas mellan prästen och det samlade folket som för en dialog⁸. Teologin behandlar inte relation mellan sändare och mottagare liksom kommunikationsteori. I ämnets teologiska framställning används begreppet *mottagare* inte alls⁹.

Det liturgiska språket består inte bara av ord. Varje detalj i liturgin har sin egen betydelse, till exempel gester och ställningar, rörelse (procession), prästens kläder och dess färger, objekt (bröd och vin), de liturgiska kärlen (bland annat kalk och paten), musik och tystnad, ljus och mörker och även kyrkans dekoration¹⁰.

Före Andra Vatikankonciliet (1962–1965) firades den katolska liturgin i hela världen bara på latin. Liturgins reform, som var en av de konciliets avgörande beslut, kungjordes i Konstitutionen om den heliga liturgin *Sacrosanctum Concilium* 4 december 1963. Då reformerades hela romerska liturgin vilket åstadkom att den nya massordningen (*Novus Ordo Missae*, Paulus VI:s liturgi) uppkom och möjligheten att fira gudstjänst på flera olika språk dök upp¹¹. Den latinska versionen av missalet (*Missale Romanum*) utgavs 1969. Efter 1969 började översättningsprocessen av missalet till olika nationalspråk. Det romerska missalet på polska utgavs 1986 och på svenska ett år senare. År 2008 utgavs den nya versionen av det romerska missalet på latin med vissa ändringar i förhållande till den första utgåvan. Den överstattes till svenska och utgavs i Sverige 2013. Översättningsprocessen till polska är förmodligen på väg, men det finns inga officiella uppgifter om den.

Det romerska missalet börjar med *Allmän introduktion till det romerska missalet* (pol. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, OWMR). Dokumentet beskriver framför allt mässans struktur, dess former och liturgiska funktioner. Dessutom bestäms kyrkans inredning och objekt som är nödvändiga att fira gudstjänst. Sedan placerades den liturgiska kalendern (vart och ett stift har sin egen kalender; i den polska utgåvan finns det en ge-

⁷ M. Makuchowska, *Funkcje modlitwy ustalonej liturgicznej i „prywatnej”*. *Aspekt językoznawczy*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przychylna, Tarnów 2014, s. 97.

⁸ D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Funkcja sakralna w tekstach i języku. Perspektywa językoznawcy*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, op. cit., s. 21.

⁹ Z. Janiec, *Język w liturgii czy „język liturgiczny”?*, „Anamnesis” 2001, nr 42, s. 92.

¹⁰ Ibidem, s. 91.

¹¹ K. Matwiejuk, *Język narodowy w liturgii*, „Liturgia Sacra” 2011, nr 17, s. 41–43.

mensam kalender för alla stift). Missalets nästa del är mässformulär av mässor under kyrkoåret. Sedan förekommer mässans enskilda led och andra mässformulär (till exempel om helgon, votivmässor och andra).

Det liturgiska språket utgör tyvärr ett inte så populärt forskningsområde, både i Sverige och i Polen. Det kunde hittas inte ens en språkvetenskaplig undersökning som behandlar det liturgiska språket inom katolska kyrkan i Sverige och bara en (av Gisela Håkansson) som gäller Svenska kyrkan¹². Situationen ter sig på ett liknande sätt även i Polen. Polska liturgister har visserligen skrivit flera vetenskapliga artiklar om det liturgiska språket¹³, men de beskriver ämnet ur det teologiska (inte språkvetenskapliga) perspektivet. När det gäller språkvetenskapliga undersökningar fokuserar de framför allt på andra olika aspekter av det religiösa språket, till exempel olika böner, Bibelöversättningar eller predikningar.

2. Material och metod

Materialet som används i den här studien kommer från den största källan till det liturgiska språket, det vill säga det romerska missalet i de svenska och polska språkversionerna. Till analysen har korta fragment ur missalet (alltså 80 mässformulär) valts. Varje mässformulär består av fem delar (ingångsantifon, kollektbön, bön över offergåvorna, communionantifon och bön efter communionen). I studien tar jag hänsyn bara till kollektböner, böner över offergåvorna och böner efter communionen, eftersom ingångsantifoner och communionantifoner utgörs av korta citat från Bibeln (eller eventuellt kyrkofädernas skrifter). Därför är de inga representativa liturgiska texter: både deras innehåll och form präglades inte av författarna till missalet (däremot återspeglas bibliska texter i de liturgiska bönerna).

Mässformulären i den svenska versionen har jag samlat ur *Cecilia. Katolsk gudstjänstbok* som utgavs i Stockholm 2013. I Polen är det ingen möjlighet att få tillgång till den svenska översättningen av missalet. Därför har jag använt gudstjänstboken där man kan hitta urval av mässformulären. Mäss-

¹² G. Håkansson, *Ett lingvistiskt perspektiv på det liturgiska språket*, [i:] *Han har gjort oss och vi är hans. Om kallet att leva i Svenska kyrkan*, red. H. Glamsjö, Skellefteå 2003, s. 68–89.

¹³ Se till exempel: Z. Janiec, op. cit.; J. Nowak, *Zasady tłumaczenia tekstów liturgicznych według instrukcji Liturgiam authenticam*, [i:] *Kościół w życiu publicznym: teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań*, t. 2: *Materiały spotkań sekcyjnych*, red. K. Gózdź, Lublin 2004, s. 323–333; H. Sobeczko, *Przekłady posoborowych ksiąg liturgicznych na język polski*, „Seminare” 2011, nr 17, s. 125–144; W. Świerzawski, *Tłumaczenie liturgii rzymskiej na języki ojczyste*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1978, nr 31, s. 63–78.

formulären i den polska versionen kommer direkt från den polska översättningen av missalet som heter *Mszał Rzymski dla diecezji polskich* och utgavs i Poznań 1986. Analysen omfattar alltså 80 mässförmulär från olika liturgiska perioder, vart och ett i den svenska och polska språkversionen, vilket räknas till 84 kollektbodyer, 70 böner över offergåvorna och 80 böner efter kommunionen. Tillsammans analyseras 486 liturgiska böner – 243 i den svenska och 243 i den polska språkversionen.

Metoden som används i materialtes analys är parallella språkkorpusar. Parallella språkkorpusar gör möjlighet att analysera materialet med hjälp av ett dataprogram och utvärdera det både på det kvalitativa och det kvantitativa sätt. Korpusen har uppstått genom att mata in texterna i datorn på så sätt att alla 486 liturgiska böner som utgör forskningsmaterialet har grupperats så att en viss bön på svenska har placerats i korpusen tillsammans med sin motsvarigheten på polska. I korpusen tar jag ingen hänsyn till textversionen i källspråket, det vill säga på latin. Hela korpusen omfattar 15857 ord varav 8474 ord utgör den svenska delen och 7383 ord den polska.

Trots det att jag använder två språkversioner av samma förmulär fokuserar jag inte på översättningen. I stället behandlar jag den svenska och den polska versionen av mässförmulären som separata språkprodukter.

3. Analys av materialet

I denna uppsats analyserar jag användning av stora i små bokstäver i stavning av egennamn, teonymer och även andra uttryck där används stora bokstäver trots att de ortografiska reglerna i språket inte kräver det. De regler som jag hänvisar till kommer från *Svenska skrivregler*¹⁴, utgavs i Stockholm 2017 under redaktion av Ola Karlsson och två polskspråkiga utgivningar, *Zasady pisowni słownictwa religijnego*¹⁵ under redaktion av Renata Przybylska och Wiesław Przychyna och *Pisownia słownictwa religijnego*¹⁶ av dessa författare. De regler som nämns i Przybylska och Przychynas publikationer utgör vidareutveckling och komplettering av allmänna regler som kan hittas i vanliga ortografiska ordböcker.

Varje exempel i analysen märks med sidonummer från gudstjänstboken *Cecilia* [C] respektive det polskspråkiga missalet [MR].

¹⁴ *Svenska skrivregler*, red. O. Karlsson, Stockholm 2017.

¹⁵ *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przychyna, Tarnów 2010.

¹⁶ R. Przybylska, W. Przychyna, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

3.1. Namn på festdagar och liturgiska firanden

Enligt svenskans ortografiska regler skrivs namn på festdagar med liten bokstav¹⁷. Reglerna säger visserligen ingenting om liturgiska firanden, särskilt inom katolska kyrkan, men man kan dra en slutsats att regeln gäller även i detta fall. Detta illustreras i följande exempel:

- [C 1157] *Första söndagen i advent*
- [C 1169] *Andra söndagen i fastan*
- [C 1190] *Fjärde påsksöndagen*
- [C 1200] *Femte söndagen "under året"*
- [C 1231] *Söndagen efter pingst – Heliga Trefaldighetens dag (högtid)*
- [C 1200] *Kristi förklarings dag (fest)*
- [C 1239] *Jungfru Marias upptagning till himlen (högtid)*
- [C 1240] *Det heliga korsets upphöjelse (fest)*
- [C 1161] *Julnattens mässa*
- [C 1176] *Skärtorsdagens kvällsmässa*
- [C 1177] *Långfredagens gudstjänst till åminnelse av Herrens lidande och död*
- [C 1180] *Påskvakan till åminnelse av Kristi uppståndelse*

Det används stora bokstäver i det första ordet i vart och ett av de ovanstående namnen eftersom de fungerar som mässförmulärens titlar. Vid användningen i texten gäller stavning med liten bokstav (naturligtvis utom teonymer och egennamn, som *Gud*, *Jungfru Maria* etc.). I korpusen finns det ändå inga exempel på användning av sådana namn i en text, alltså det är omöjligt att konstatera om de skulle skrivas med liten bokstav i det liturgiska språket.

I korpusen förekommer två beteckningar på festdagar där denna regeln inte följs:

- [C 1165] *Trettondedag jul Epifania – Herrens uppenbarelse*¹⁸
- [C 1166] *Söndagen efter Epifania – Herrens döp (fest)*

Lexemet *Epifania*, skrivs med stor bokstav, utgör i detta fall en benämning på den 6 januari, alltså ett namn på en festdag. Översättarna av missalet har troligtvis dragit en slutsats att ordet fungerar som egennamn (beteckning på Guds uppenbarelse för människan, som är en frälsningshändelse, ett element i frälsningshistorien).

¹⁷ *Svenska skrivregler*, op. cit., s. 118–119.

¹⁸ De här benämningarna utgör ett namn på en och samma dag (6 januari) och förekommer i korpusen i denna form, det vill säga i två separata rader.

Polskans ortografiska regler bestämmer att namn på festdagar och högtider skrivs med stora bokstäver¹⁹. Regeln gäller namnets alla led, utom själva benämningarna *uroczystość* (sv. *högtid*) eller *święto* (sv. *fest*), som inte utgör namnets väsentliga del och kan utelämnas. En annan regel fungerar däremot vid stavningen av namnet *søndagen "under året"* (pol. *niedziela zwykła*), vilket skrivs med liten bokstav. Även namn på liturgiska firanden och gudstjänster skrivs med små bokstäver. Detta återspeglas i nedanstående exemplen²⁰.

- [MR 2] *1 niedziela Adwentu*
 [MR 75] *2 niedziela Wielkiego Postu*
 [MR 208] *4 niedziela wielkanocna*
 [MR 246] *5 niedziela zwykła*
 [MR 276] *Niedziela po uroczystości Zesłania Ducha Świętego – Najświętszej Trójcy (uroczystość)*
 [MR 139'] *Przemienienie Pańskie (święto)*
 [MR 151'] *Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny (uroczystość)*
 [MR 177'] *Podwyższenie Krzyża Świętego (święto)*
 [MR 32–33] *Narodzenie Pańskie – Msza w nocy*
 [MR 126] *Wielki Czwartek – Msza wieczery Pańskiej*
 [MR 133] *Wielki Piątek Męki Pańskiej – Liturgia na cześć Męki Pańskiej*
 [MR 150] *Wigilia Paschalna w Wielką Noc*

Liksom de svenskspråkiga exemplen, som har beskrivits ovanför, behandlas även de polskspråkiga namnen på högtider, fester och liturgiska firanden som mässformulärens titlar, men enligt reglerna skrivs de i varje fall med stora bokstäver (utom namnen på söndagar "under året" där ordet *niedziela* (sv. *söndag*) skrivs med liten bokstav). Det speciella fallet utgör namnet *niedziela po uroczystości Zesłania Ducha Świętego – Najświętszej Trójcy* [MR 276]: det egentliga namnet föregås i missalet av informationen om festens datum (festen infaller åtta veckor efter påsken). Uttrycket skrivs alltså med liten bokstav, som en benämning på söndag "under året", och festens egentliga namn – med stor bokstav.

Användning av stor bokstav vid stavningen av adjektivet *Paschalna* i namnet *Wigilia Paschalna w Wielką Noc* [MR 150] utgör en avvikelse. Uttrycket *Wigilia Paschalna* skrivs med stora bokstäver när det betyder en natt före Påsksöndagen. Om det tydligt anknyter till ett liturgiskt firande borde man använda små bokstäver²¹.

¹⁹ *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, op. cit., s. 13–14.

²⁰ I exemplen förekommer ändå andra ord som skrivs med stora bokstäver vilket orsakas av andra ortografiska regler. Detta gäller först och främst egennamn och namn på kyrkoårets perioder, som *Adwent* (sv. *advent*) och *Wielki Post* (sv. *fastan*).

²¹ R. Przybylska, W. Przyczyna, op. cit., s. 21–22.

3.2. Teonymer

Enligt de ortografiska regler som framställs i *Svenska skrivregler* skrivs namn på gudar i alla religioner med stora bokstäver (*Allah, Profeten, Gud, Herren, Gud Fader, Vår Herre, Frälsaren, om Gud vill*)²². Användning av denna regel i det svenskspråkiga missalet illustrerar följande exempel: *Gud, Herren, Jesus Kristus, Fadern, Sonen, Anden, den helige Ande, Frälsaren, Herden, Lammet, Ordet, du Gode, du den Helige*²³. I denna förteckning finns både benämningar som tydligt hänvisar till Gud eller Treenighetens personer och tre appellativer (*Herden, Lammet, Ordet*) som ändå direkt nämner Jesus Kristus, och dessutom två uttryck där teonymen är ett adjektiv.

Polskans ortografiska regler preciserar också att övernaturliga väsens namn (och deras eventuella substitut) skrivs med stora bokstäver. Regeln gäller alla led som skapar teonymen (såvida de inte är identifieringsbenämningar)²⁴. I enlighet med regeln förekommer i missalet följande teonymer: *Bóg, Pan, Jezus Chrystus, Ojciec, Syn, Duch (Święty), Zbawiciel, Pasterz, Baranek, Wcielone Słowo*²⁵. Till skillnad från den svenskspråkiga versionen förekommer inga teonymer med adjektiv som grundled, men enligt reglerna skulle de också skrivas med stora bokstäver.

I det polska språket är det möjligt att skriva med stora bokstäver personliga och possessiva pronomen som hänvisar till tre gudomliga personer: *Twój Syn, Ty, składamy Tobie dziękczynienie* [MR 76], *dary złożone ku Twojej chwale* [MR 248]. Dessa pronomen har avseende på teonymer som de ersätter, det vill säga de anknyter till Gud som bönens mottagare. Denna stavning är omöjlig i det svenska språket: i svenskan stavas pronomen i alla form med små bokstäver (*din Son, du, vi tackar dig* [C 1170], *offret till din ära* [C 1202]).

3.3. Enstaka ord och uttryck med användning av stora bokstäver

I korpusen har det också hittats andra ord eller uttryck, som inte är teonymer eller namn på festdagar, men som stavas med stora bokstäver:

²² *Svenska skrivregler*, op. cit., s. 125.

²³ Här hänvisar jag inte till konkreta sidor i missalet eftersom dessa teonymer förekommer flera gånger i korpusen.

²⁴ R. Przybylska, W. Przyczynna, op. cit., s. 11–13.

²⁵ Även i detta fall nämner jag teonymer som upprepas många gånger i missalet, så jag nämner inte sidonummer.

[C 1164] *försoningens offer* – [MR 37] *przebłagalna Ofiara*

[C 1165] *genom detta mysterium* – [MR 44] *przez działanie tego Sakramentu*

I den polskspråkiga versionen av missalet stavas substantiven *Ofiara* och *Sakrament* med stora bokstäver (när de betyder den heliga mässan eller den heliga kommunionen). Denna stavning av substantivet *ofiara* är en avvikelse från polskans ortografiska regler²⁶, eftersom namn på liturgiska firanden vanligtvis stavas med liten bokstav. Samma regler bestämmer att benämningar *Eucharystia* och *Najświętszy Sakrament* stavas med stora bokstäver, så missalets översättare har beslutat att använda en stor bokstav även vid stavningen av ett enstaka ord *Sakrament* (utan attribut *Najświętszy*). Det svenskspråkiga missalet nämner dessa uttryck stavade med små bokstäver, enligt svenskans ortografiska regler.

[C 1163] *i den heliga familjen har du givit oss ett föredome* – [MR 37] *w Świętej Rodzinie dajesz nam wzór życia*

[C 1174] *vars kropp och blod vi har fått ta emot* – [MR 99] *którego Ciało i Krew przyjmujemy*

[C 1169] *du har givit oss brödet från himlen* – [MR 68] *posileni Chlebem z nieba*

[C 1179] *vi, som mättats av ett och samma himmelska bröd* – [MR 243] *wszyscy, których posiliłeś tym samym Chlebem eucharystycznym*

[C 1234] *för Jesu Kristi skull, vars hjärta brinner av ousäglig kärlek* – [MR 279] *wejrzyj na niewysłowioną miłość Serca Twojego Syna*

De ovanstående fem exemplen framträder användning av stor bokstav i det polskspråkiga uttrycket (i dess alla led eller bara i ett av dem), stavningens motivering är ändå annorlunda. Enligt de ortografiska reglerna stavas uttrycket *Święta Rodzina* (som benämning på Jesus, Jungfru Maria och Josef från Nasaret) alltid med stor bokstav eftersom det behandlas som egennamn²⁷. Regeln fungerar ändå inte i svenskan. Följande tre exempel innehåller beskrivande benämningar på Eukaristin. *Przybylska* och *Przyczyna* uppger att bara adjektivet i uttrycket *ciało i krew Pańska* stavas med stor bokstav (för det hänvisar till Gud) och båda substantiven med liten bokstav²⁸. Motivering till stavningen är en direkt referens till Eukaristin. Enligt reglerna är det även omöjligt att stava substantivet *chleb* (i uttrycken *Chleb z nieba* och *Chleb eucharystyczny*) med stor bokstav. Också i denna situation har missalets översättare bestämt sig att använda stora bokstäver med avseende på referens till Eukaristin. Även substantivet *Serce* (som näm-

²⁶ *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, op. cit., s. 30.

²⁷ R. *Przybylska*, W. *Przyczyna*, op. cit., s. 11.

²⁸ *Ibidem*, s. 71.

ner föremål för tillbedjan i den katolska kyrkan) stavas med stor bokstav, trots att denna stavning inte är motiverad i de ortografiska reglerna. Det svenskspråkiga missalet stavas ordet *hjärta* med liten bokstav.

I korpusen har det hittats bara ett exempel på en situation där samma uttryck stavas med stor bokstav i svenskan, men med liten bokstav i polskan:

[C 1240] *Livets träd* – [MR 178'] *drzewo krzyża*

Enligt de ortografiska reglerna i det svenska språket skulle uttrycket stavas med liten bokstav, så troligtvis har missalets översättare velat att understryka referentens stora betydelse (som artefakten som har spelat en viktig roll i i frälsningshistorian). Enligt Przybylska och Przyczyna stavas uttrycket *Krzyż Świąty* på polska med stora bokstäver (som föremål för tillbedjan som förekommer i enda exemplet)²⁹, men regeln gäller inte svenskan.

4. Avslutande anmärkningar

I den svensk- och polskspråkiga versionen av det romerska missalet förekommer stora skillnader i användning av stora och små bokstäver. Det angår framför allt namn på festdagar och liturgiska firanden, i mindre utsträckning teonymer. Dessutom märks skillnader i stavningen av pronomen och andra uttryck som utgör olika benämningar på sakrament eller föremål för tillbedjan.

Anledningen till dessa skillnader är andra ortografiska regler i svenskan i polskan, som inte gäller själva liturgiska språket, utan fungerar i standardspråket. Analysen har visat att reglerna inte är iakttagna exakt vilket utgör påverkan av det liturgiska språkets egenhet. Textens författare förblir i sacramentområdet och detta orsakar att användningen av stora bokstäver ökar. På så sätt visas respekt och dyrkan till Gud som är yttrandets referent.

Det är omöjligt att otvivelaktigt svara på frågan varför missalets översättare till svenska och polska inte använder stora och små bokstäver i samma utsträckning. Översättningen av missalet till polska var egentligen en skapelse av det polska liturgiska språket (som visserligen hade existerat, men bara bland de ganska små protestantiska och gammalkatolska församlingar). Situationen i Sverige där latin sedan reformationstiden inte använts i liturgin var helt annorlunda. Det finns ändå en stor sannolikhet att det

²⁹ Ibidem, s. 64.

svenska liturgiska språket inom den katolska kyrkan kan vara under inverkan av det liturgiska språket i Svenska kyrkan som uppstod på 1500-talet.

SACRUM AND ORTHOGRAPHY. THE USAGE OF UPPER AND LOWER CASE
IN SWEDISH AND POLISH LITURGICAL LANGUAGE

ABSTRACT

This article is an analysis of the usage of upper and lower case in Swedish and Polish liturgical language. The purpose of the study is to identify the differences and similarities in orthographical rules which are used in liturgical texts, but also in non adherences to these rules. The study method is based on the usage of parallel corpora containing a set of Eucharistic prayers in these two languages. The carried out analysis shows that, in both of the analysed versions of the Roman Missal, huge disproportions in the usage of majuscule and minuscule occur in the spelling of proper names and theonyms. The orthographical norms of the Polish language impose the usage of capital letters in the spelling of the names of the liturgical periods and the days of celebrations themselves, which does not occur in the Swedish texts. In the case of the theonyms however, the usage of upper case is most common.

KEYWORDS

liturgical language, Roman Missal, orthography, parallel corpora

LITTERATUR

KÄLLTEXTER

1. [C] = *Cecilia. Katolsk gudstjänstbok*, red. U. Samuelsson, Stockholm 2013.
2. [MR] = *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986.

REFERENSER

1. Håkansson G., *Ett lingvistiskt perspektiv på det liturgiska språket*, [i:] *Han har gjort oss och vi är hans. Om kallet att leva i Svenska kyrkan*, red. H. Glamsjö, Skellefteå 2003, s. 68–89.
2. Janiec Z., *Język w liturgii czy „język liturgiczny”?*, „Anamnesis” 2001, nr 42, s. 90–94.
3. Makuchowska M., *Język religijny względem pozostałych odmian polszczyzny*, [i:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów 1999, s. 176–190.
4. Makuchowska M., *Funkcje modlitwy ustalonej liturgicznej i „prywatnej”. Aspekt językoznawczy*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przychyna, Tarnów 2014, s. 97–114.
5. Matwiejuk K., *Język narodowy w liturgii*, „Liturgia Sacra” 2011, nr 17, s. 31–57.

6. Mazurkiewicz R., „*Dar i tajemnica*” (*Głos w dyskusji w sprawie współczesnego języka religijnego*), [i:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów 1999, s. 190–194.
7. Nadolski B., *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989.
8. Nowak J., *Zasady tłumaczenia tekstów liturgicznych według instrukcji Liturgiam authenticam*, [i:] *Kościół w życiu publicznym: teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań*, t. 2: *Materiały spotkań sekcyjnych*, red. K. Góźdź, Lublin 2004, s. 323–333.
9. Przybylska R., Przyczyna W., *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.
10. Przyczyna W., Siwek G., *Język Kościoła w Polsce pod koniec drugiego tysiąclecia*, „*Ateneum Kapłańskie*” 1999, nr 132 (3), s. 130, [online] http://web.diecezja.wloclawek.pl/Ateneum/ostatni_3.htm [4.05.2018].
11. Sobeczko H., *Przekłady posoborowych ksiąg liturgicznych na język polski*, „*Seminare*” 2011, nr 17, s. 125–144.
12. *Svenska skrivregler*, red. O. Karlsson, Stockholm 2017.
13. Świerżawski W., *Tłumaczenie liturgii rzymskiej na języki ojczyste*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 1978, nr 31, s. 63–78.
14. *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2010.
15. Zdunkiewicz-Jedynak D., *Funkcja sakralna w tekstach i języku. Perspektywa językoznawcy*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2014, s. 21–32.
16. Żądło A., *Funkcje modlitwy ustalonej: liturgicznej i pozaliturgicznej. Ujęcie teologiczne*, [i:] *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2014, s. 83–96.